

Dr hab. Stanisława Tucholska, prof. nadzw.

Instytut Psychologii

Akademia Ignatianum w Krakowie

Recenzja rozprawy doktorskiej Mgr Justyny Ziętek
pt. *Psychospołeczne uwarunkowania motywacji osiągnięć młodzieży maturalnej o*
różnym poziomie kompetencji temporalnych

Praca została napisana pod kierunkiem. dr hab. Jacka Antoniego Śliwaka oraz
dr Michała Wiechetka na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu
Lubelskiego Jana Pawła II

Uzasadnienie ważności podjętego problemu

Problematykę przedłożonej do recenzji rozprawy można usytuować na styku kilku dziedzin wiedzy psychologicznej. Zawiera ona wątki psychologii społecznej, psychologii osobowości, psychologii motywacji oraz psychologii różnic indywidualnych. Autorka uczyniła przedmiotem swoich badań kwestię psychospołecznych uwarunkowań motywacji osiągnięć młodzieży maturalnej uwzględniając przy tym mediującą rolę kompetencji temporalnych respondentów. Analiza zjawiska motywacji osiągnięć i próba określenia ich uwarunkowań u uczniów, którzy osiągnęli końcowy szczebel edukacyjny średniego szkolnictwa jest zagadnieniem ważnym zarówno w płaszczyźnie indywidualnej jak i społecznej. Z jednej strony motywacja osiągnięć pełni istotną rolę w planowaniu i ukierunkowaniu dalszego życia a dla maturzystów jest to kwestia bodaj najważniejsza, wszak muszą sobie odpowiedzieć na pytanie o to, co dalej? Z drugiej zaś strony coraz częściej wśród młodzieży obserwuje się zjawisko przedwczesnej rezygnacji z edukacji i niechęć do jej kontynuowania, w czym istotną rolę pełnią niewątpliwie deficyty motywacyjne. W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na rosnącą liczebnie grupę młodzieży, która nie uczy się, nie pracuje i nie dba o samokształcenie. Określa się ją terminem „młodzież ani ani” lub generacja NEET (skrót angielskiego określenia: *Not in Education, Employment, or Training*). Z danych gromadzonych przez Organizację

Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) wynika, że w krajach europejskich problem ten dotyczy około 12,5% młodzieży w wieku 15–24 lat (stanowi to 17 milionów osób). Ponadto zwraca się uwagę na wyraźną progresję ilości młodzieży przynależącej do tej kategorii (OECD, 2010).

W świetle przytoczonych danych podjęta przez Doktorantkę tematyka pracy jest ważna nie tylko w płaszczyźnie teoretycznej ale również aplikacyjnej. Wprawdzie na gruncie psychologii analizowanie uwarunkowań motywacji osiągnięć nie jest przedsięwzięciem nowym jednak poszerzenie tej tematyki o wymiar temporalny wskazuje na nowatorski charakter realizowanego projektu i przesądza o jego wartości.

Struktura pracy

Praca stanowi względnie obszerne i wieloaspektowe studium dotyczące psychospołecznych uwarunkowań osiągnięć młodzieży maturalnej analizowanych w kontekście ich kompetencji temporalnych. Być może dlatego jej struktura jest złożona i wielowątkowa. Praca w całości liczy 279 stron i zawiera: wstęp, cztery rozdziały, zakończenie, streszczenie w języku polskim i angielskim, bibliografię, spis tabeli, spis schematów oraz aneks. Poszczególne kwestie referowane w kolejnych rozdziałach pracy tworzą zwartą całość i mają uzasadnienie w przyjętych pytaniach problemowych. Teoretyczno-empiryczny charakter rozprawy wyznacza w pewnym stopniu jej budowę, jest ona typowa dla tego typu prac. Jednak analizując strukturę pracy można czuć pewien niedosyt z uwagi na niedostateczną symetryczność podziału treści wyrażającą się zarówno brakiem proporcji w liczebności rozdziałów jak i zbyt dużym zróżnicowaniem ich objętości. Stało się tak z racji wydzielenia tylko czterech rozdziałów rozprawy (jeden teoretyczny i trzy empiryczne), co sprawiło, że niektóre z nich są bardzo obszerne (dotyczy to szczególnie rozdziałów I oraz III). Taki podział treści sprawił, że ich tytuły z konieczności są bardzo ogólne, mają zatem małą wartość informacyjną i nie oddają bogactwa omawianych w nich kwestii. I tak rozdz. I zatytułowany: *Teoretyczne podstawy pracy* został zredagowany na 117 stronach i zawiera omówienie zagadnień bardzo różnorodnych, a przy tym w różnym stopniu ważnych dla realizowanego projektu. W tym kontekście nasuwa się również uwaga, iż obszerny materiał jaki został zawarty w części teoretycznej rozprawy wskazuje na przewagę zdolności analitycznych Autorki nad syntetycznym zreferowaniem niezbędnej wiedzy na temat uwarunkowań motywacji osiągnięć i związanych z tym kwestii w odniesieniu do wybranej grupy badanych.

Rozdział III - *Analiza uzyskanych wyników* zredagowany zaś został na 55 stronach i zawiera prezentację: podstawowych statystyk opisowych badanych zmiennych (pkt 1); zależności pomiędzy motywacją osiągnięć a ujmowanymi w projekcie zmiennymi psychospołecznymi (pkt 2); oraz analizę mediacji między zmiennymi a motywacją osiągnięć (pkt 3). W mojej ocenie celowe byłoby wydzielenie bardziej zawężonych tematycznie fragmentów pracy i zreferowanie materiału empirycznego, np. w trzech odpowiednio wyodrębnionych rozdziałach (treść każdego z punktów rozdz. III mogła stanowić oddzielny rozdział). Wskazane niedostatki w zakresie symetryczności struktury pracy dotyczą również rozdziału IV pt. *Dyskusja wyników*, z nieco innych racji, a mianowicie, z racji braku podziału zawartych w nim treści (brak punktów uszczegóławiających omówione w nim kwestie) nie ułatwia ich recepcji i nie eksponuje zawartych w niej wątków.

Teoretyczne podstawy badań

Jak to już wcześniej zaznaczono podstawy teoretyczne realizowanego projektu badawczego zostały omówione w rozdz. I w kilku paragrafach, czy raczej punktach, z konieczności zróżnicowanych tematycznie. Dotyczą one: motywacji osiągnięć (pkt 1); miejsca i znaczenia problematyki osobowości w psychologii (pkt 2), samooceny jako aspektu osobowości (pkt 3); problematyki radzenia sobie ze stresem (pkt 4); kwestii czasu psychologicznego (pkt 5) oraz psychospołecznych aspektów adolescencji (pkt 6). Referując dość szeroko kwestię konceptualizacji motywacji osiągnięć na gruncie psychologii, Autorka wykazała się dobrą znajomością tematyki badawczej, mogła jednak bardziej wyeksponować koncepcje o szczególnym znaczeniu dla realizowanego projektu, zwięźle zaś przedstawić pozostałe. Można również dyskutować kwestię zamieszczenia w ostatnim punkcie tego rozdziału charakterystyki okresu adolescencji. Wiedza o specyfice tego okresu rozwojowego wydaje się być powszechnie znaną i jej omówienie należy traktować jako ponadwymiarowe.

Ta część pracy zredagowana została w oparciu o bardzo obszerną literaturę przedmiotu opublikowaną w języku polskim i angielskim nie zawsze odpowiednio wyselekcjonowaną i najnowszą. Dyskusyjne jest np. odwoływanie się do pozycji wydanych w latach pięćdziesiątych czy sześćdziesiątych poprzedniego stulecia (por. Erikson 1950, Pastuszka 1967, Podgórecki 1969) tym bardziej, że omawiane są w nich zagadnienia poboczne dla realizowanego projektu. Należy jednak zaznaczyć, że obok starszych pozycji Autorka odwołuje się do najnowszej literatury przedmiotu polskiej i publikowanej w języku angielskim.

Dokumentacja bibliograficzna sporządzona jest poprawnie, a sposób zapisu jest właściwy dla prac psychologicznych i zgodny z kryteriami przyjętymi przez APA. Niestety Autorka nie uchroniła się tu od błędów literowych.

Jeszcze raz pragnę zauważyć, że bardziej celowe byłoby zreferowanie treści stanowiących podstawy teoretyczne realizowanego projektu nie w jednym a w kilku rozdziałach. W mojej ocenie dałoby to Doktorantce większą swobodę dyskusowania i syntetyzowania omawianych kwestii i zagadnień a ponadto, jak już zostało zaznaczone, w większym stopniu zapewniłoby zachowanie proporcjonalności w strukturze pracy.

Ocena projektu badań i sposobu jego realizacji

Projekt badań własnych został opisany w kolejnym - II rozdziale rozprawy. Generalnie pozytywnie oceniam przedstawiony w nich zamiar badawczy. Problem pracy został ujęty (s.129) w formie dwóch obszernych pytań problemowych o to:

- (1) *Czy istnieje i jaki jest związek pomiędzy wybranymi zmiennymi psychospołecznymi tj. cechami osobowości, samooceną, stylami radzenia sobie ze stresem a motywacją osiągnięć młodzieży maturalnej?*
- (2) *Czy i w jaki sposób związek pomiędzy psychospołecznymi zmiennymi tj. cechami osobowości, samooceną, stylami radzenia sobie ze stresem a motywacją osiągnięć młodzieży maturalnej jest mediowany przez poziom kompetencji temporalnych?*

Tak zarysowany problem wskazuje na złożony charakter poszukiwań badawczych. Z jednej strony, celem jest analiza powiązań pomiędzy wybranymi zmiennymi psychospołecznymi a motywacją osiągnięć młodzieży maturalnej, z drugiej zaś jest próba ustalenia w jakim stopniu związki te mediowane są przez kompetencje temporalne respondentów.

Sformułowano trzy hipotezy zasadnicze i osiem hipotez szczegółowych. W hipotezie pierwszej postulowano związek pomiędzy uwzględnionymi w projekcie zmiennymi psychospołecznymi tj. cechami osobowości, samooceną, stylami radzenia sobie ze stresem a motywacją osiągnięć młodzieży maturalnej. Hipoteza ta została rozwinięta w postaci pięciu hipotez szczegółowych postulujących kierunek powiązań poszczególnych zmiennych z motywacją osiągnięć w badanej grupie. Hipoteza druga postulowała, iż powiązania pomiędzy psychospołecznymi zmiennymi a motywacją osiągnięć są różne u kobiet i mężczyzn. Kolejna trzecia hipoteza postulowała mediującą rolę kompetencji

temporalnych pomiędzy zmiennymi psychospołecznymi a motywacją osiągnięć maturzystów. Hipoteza ta składa się z trzech hipotez szczegółowych, postulujących mediację kompetencji temporalnych w powiązaniu motywacji osiągnięć z cechami osobowości, samoocena i radzeniem sobie ze stresem. Na podkreślenie zasługuje poprawne i bardzo staranne wykazanie prawomocności przyjętych hipotez (s. 130-137).

Przeprowadzone badania pozwoliły zgromadzić obszerny materiał empiryczny i uzyskać odpowiedzi na pytania problemowe oraz dokonać weryfikacji hipotez. W programie badawczym wykorzystano baterię narzędzi psychologicznych, którą utworzyły:

- *Skala Tendencji do Osiągnięć (MACH)* opracowany przez Alberta Mehrabiana;
- *Wielowymiarowy Kwestionariusz Samooceny (MSEI)* autorstwa E. J. O'Briena i S. Epsteina;
- *Kwestionariusz Radzenia Sobie w Sytuacjach Stresowych (CISS)* N. S. Endlera i J. D. A. Parkera;
- *Inwentarz Osobowości NEO-FFI* autorstwa P. T. Costy, R. R. McCrae.
- *Kwestionariusz Kompetencji Temporalnych (KKT)* opracowany przez Z. Uchnastę i K. Tucholską.

Bogaty zestaw narzędzi psychologicznych został dobrany adekwatnie do ujmowanych w projekcie zmiennych. Wykorzystane metody omówione zostały wyczerpująco i poprawnie, w opisie podano wskaźniki psychometryczne trafności i rzetelności, dokumentując tym samym ich wartość jako narzędzi przydatnych w badaniach naukowych. Odnosząc się do programu badań należy zwrócić uwagę na różnorodność wykorzystanych narzędzi. Wskazuje to na dużą kulturę metodologiczną Doktorantki – Jej znajomości testów psychologicznych oraz biegłość w zakresie warsztatu diagnostycznego.

Badaniami objęto grupę 360 osób w tym \ 179 kobiet i 181 mężczyzn. Wszyscy byli uczniami klas maturalnych i uczyli się w liceach (N=180) oraz w technikach (N=180). Charakterystyka badanych została dokonana poprawnie i starannie, szkoda tylko, że w tabelach zawierających odpowiednie dane nie uwzględniono rubryki „razem” sumującej zamieszczone w nich wskaźniki liczbowe (dotyczy to tabel: 1. oraz 3 - 9). W charakterystyce badanych uwzględniono takie zmienne jak: płeć, wiek, typ szkoły, miejsce stałego zamieszkania, status materialny rodziny, wykształcenie rodziców oraz dalsze plany edukacyjno-zawodowe badanej młodzieży. W związku z opisem wieku badanej młodzieży nasuwa się pytanie czy pominięcie wyników 4 osób (3 osób w wieku 17 lat i 1 osoby w wieku 20 lat), nieznacznie odstających

wiekowo od pozostałych badanych (18 -19 lat, nie zwiększyłyby homogeniczności grupy w zakresie tej zmiennej demograficznej?

Doceniam uwzględnienie w charakterystyce badanych ich dalszych planów edukacyjno-zawodowych, które w pewien sposób odsłaniają motywację osiągnięć respondentów. Warto byłoby dokonać pogłębionej analizy tych danych i ich powiązań z wynikami Skali MACH.

Ocena sposobu opracowania rezultatów badań i ich prezentacji

Opracowanie danych empirycznych, statystyczne i psychologiczne, przedstawione zostało w kolejnym trzecim rozdziale pracy. Jak już wcześniej zaznaczono rezultaty przeprowadzonych badań zostały zawarte w jednym rozdziale pracy. Z konieczności stanowi on obszerną część rozprawy a równocześnie jest treściowo dość zróżnicowany. Dodatkowo taki sposób podziału sprawił, że tytuł tego rozdziału (*Analiza uzyskanych wyników*) jest bardzo ogólny i nie odsłania specyfiki poszukiwanych powiązań między uwzględnianymi w projekcie zmiennymi.

Analiza zebranego materiału empirycznego dokonana została poprawnie i starannie przy użyciu zarówno podstawowych statystyk: korelacyjnych (r Person) czy różnicowych, jak i bardziej zaawansowane: analizy regresji krokowej oraz analiz mediacyjnych. Prezentacja uzyskanych wyników łączy się głównie z elementami ich opisu prawdopodobnie z racji wykorzystywania wyników surowych do prowadzonych analiz, choć nie zostało to wyraźnie zaznaczone w tekście.

Za szczególnie interesujące uważam rezultaty analizy powiązań motywacji osiągnięć ze zmiennymi psychospołecznymi. Wskazują one na najsilniejsze związki z sumiennością, świadomością własnych kompetencji, ogólną samooceną oraz podejściem zadaniowym wobec napotkanych trudności. Ustalenie, że powiązania te są silniejsze u mężczyzn niż u kobiet trzeba uznać za oryginalne. Równie interesujące i ważne jest wykazanie silnie mediującej roli wymiaru temporalnego pomiędzy psychospołecznymi zmiennymi a motywacją osiągnięć. Weryfikacja hipotez dotycząca mediacji może być potraktowana jako udana próba ujęcia procesów stanowiących podstawę dla powiązań właściwości podmiotowych z motywacją osiągnięć młodzieży maturalnej. Moją uwagę zwróciły również rezultaty badania powiązań pomiędzy motywacją osiągnięć a drugą formą unikowego stylu zaradczego, czyli poszukiwaniem kontaktów towarzyskich, ujmowaną przy pomocy CISS. Wyniki wskazują, że otwartość na kontakty koreluje dodatnio z motywacją osiągnięć,

podczas gdy angażowanie się w czynności zastępcze ujemnie (s.165, tab. 22). Taki rezultat badań jest zbieżny z zastrzeżeniami zgłaszany przez wielu psychologów odnośnie do addytywnego traktowania tych dwóch form aktywności zaradczej, co sugerują Endler i Parker, autorzy Skali CISS.

Na podkreślenie zasługuje statystyczne opracowanie wyników testowych. Zostało ono przeprowadzone zgodnie z regułami sztuki a przy tym profesjonalnie, czego dowodzi ustalanie bardziej zaawansowanych powiązań między zmiennymi z wykorzystaniem analizy ścieżek. Jako zbędne natomiast można uznać podwójne podawanie istotności: w postaci liczbowej w tabelach i za pomocą gwiazdek. Również analizując związki korelacyjne należy mówić raczej o powiązaniach a nie o zależnościach.

Całość kończy bardzo staranna i szczegółowa (może nawet nad zbyt szczegółowa) dyskusja wyników zawarta w rozdziale IV. Należy przyznać, że przeprowadzona jest ona w sposób poprawny i systematyczny. Autorka odnosi wyniki do hipotez dając odpowiedź, czy i w jakim stopniu zostały one zweryfikowane. Wiele miejsca poświęca implikacjom praktycznym rezultatów badań, podaje propozycje kolejnych projektów badawczych w zakresie podjętej problematyki.

Ustosunkowując się do części empirycznej rozprawy mgr Justyny Ziętek pragnę zwrócić uwagę na jej niewątpliwe walory wyrażające się w metodycznym przedstawieniu programu badawczego, poprawnie przeprowadzonej analizie danych przy użyciu dobrze dobranych, zaawansowanych statystyk. Należy podkreślić, że zastosowano wartościowe i adekwatne narzędzia badawcze pozwalające na wieloaspektową ocenę badanego zjawiska. Doktorantka poprzez odpowiedni dobór analiz statystycznych starała się wydobyć jak najwięcej informacji ze zgromadzonych danych empirycznych. W mojej ocenie postępowanie to należy uznać za rzetelne i wiarygodne. Uzyskane rezultaty są ważne poznawczo i aplikacyjnie, ponieważ poszerzają dotychczasową wiedzę na temat uwarunkowań motywacji osiągnięć młodzieży kończącej średni szczebel edukacyjny a więc będącej u progu dorosłości. Pozwala to na opracowywanie bardziej efektywnych strategii pomocowych i profilaktycznych dla uczniów starszych klas doświadczających deficytu motywacyjnego.

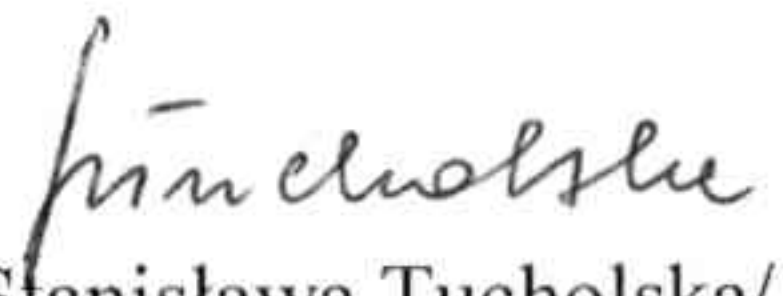
Podsumowanie

Oceniając całą rozprawę należy przyznać, że Autorka miała przemyślaną koncepcję podjętego programu badawczego i w miarę konsekwentnie go realizowała. Z uznaniem odnoszę się do sposobu opracowania wyników przy użyciu zaawansowanych statystyk.

Rozprawa napisana jest językiem jasnym i komunikatywnym, wywód jest logiczny. Świadczy to o dobrych kwalifikacjach Doktorantki w zakresie formułowania myśli i prowadzenia dyskursu naukowego.

Konkluzja

W oparciu o przedstawioną analizę stwierdzam, iż rozprawa doktorska pt. *Psychospołeczne uwarunkowania motywacji osiągnięć młodzieży maturalnej o różnym poziomie kompetencji temporalnych* jest wartościowa merytorycznie i spełnia wymagania stawiane w Ustawie o Stopniach i Tytułach Naukowych i dlatego wnoszę do Wysokiej Rady Wydziału Nauk Społecznych o dopuszczenie Mgr Justyny Ziętek do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

/Stanisława Tucholska/

Kraków 2017. 05. 22.